

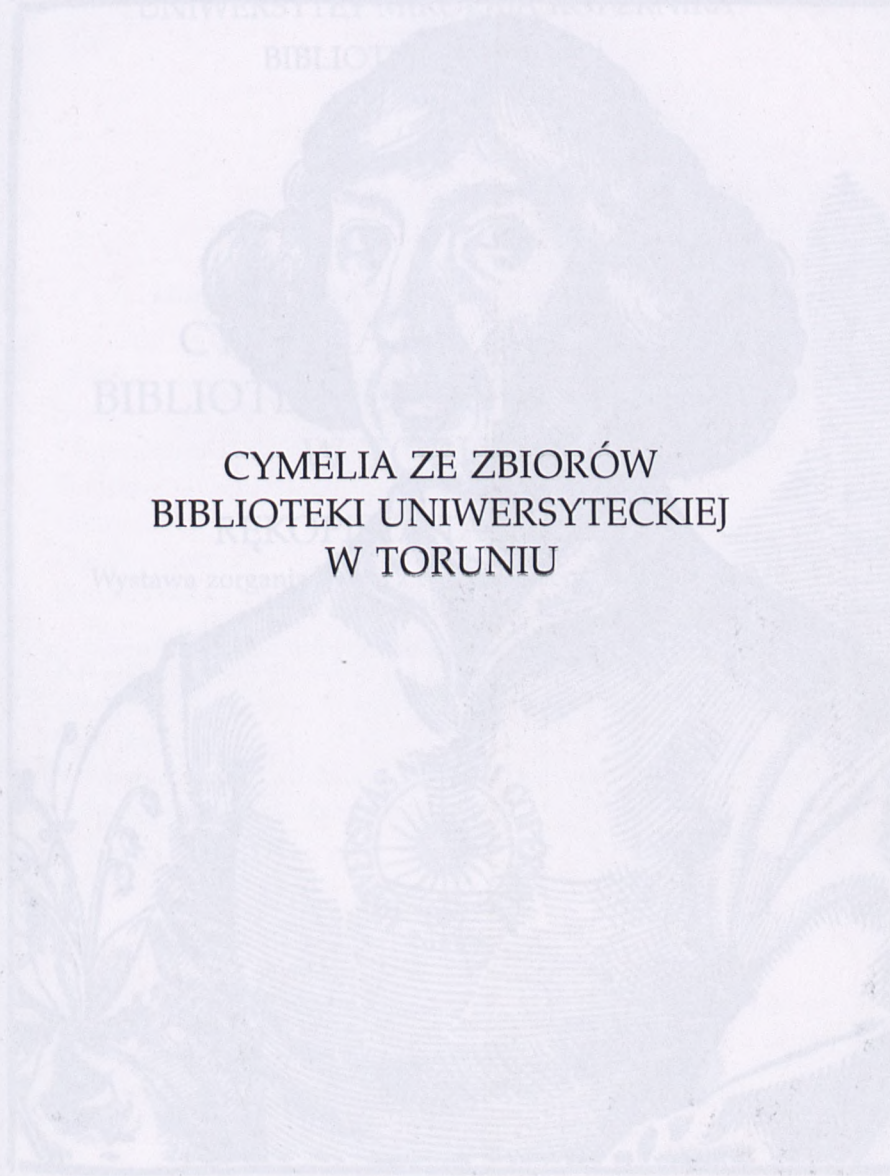

**CYMELIA
UMK**

1945

1995

CYMELIA ZE ZBIORÓW
BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ
W TORUNIU

Wystawa zorganizowana przez

M. D. XII.

NICOLAUS COPERNICVS
Mathematicus.

*Quid tum? si mihi terra mouetur, Solq₃ qui est,
Ac caelum: constat calculus inde meus.*

M. D. XLI.

UNIwersytet MIKOŁAJA KOPERNIKA
BIBLIOTEKA GŁÓWNA

CYMELIA ZE ZBIORÓW
BIBLIOTEKI UNIwersyTECKIEJ
W TORUNIU

RĘKOPIsy. STARE DRUKI

Wystawa zorganizowana z okazji Jubileuszu 50-lecia UMK
w dniach 19-24 02. 1995

1945

1995

TORUŃ 1995

Scenariusz i opracowanie katalogu

MARIA STRUTYŃSKA

Fotografie

WACŁAW GÓRSKI; Piotr Kurek (portret Mikołaja Kopernika
i karta tytułowa *Dialogo* ... Galileo Galilei)

Redakcja

JADWIGA GOSIENIECKA

Skład i łamanie

ADAM PITUŁA

© Copyright by Maria Strutyńska

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Toruń 1995

ISBN 83-231-0596-0

Na obwolucie fotografia mapy Polski z atlasu opracowanego przez
Marka z Benewentu — poz. 72.

Wydanie I. Nakład 1000 + 60 egz. Druk: POZKAL Inowrocław

Spis treści

Wstęp	7
Skróty	9
Copernicana	11
Kodeksy rękopiśmienne	14
Inkunabuły	24
Oprawy gotyckie	26
Srebrne oprawy z biblioteki księcia Albrechta Hohenzollerna i jego żony Anny Marii	29
Książki ze znanych kolekcji i bibliofilskie oprawy	40
Rara	55
Spis ilustracji	69
Wybrana literatura dotycząca zbiorów rękopisów i starych druków Biblioteki UMK	71

DIALOGO
DI
GALILEO GALILEI LINCEO
MATEMATICO SOPRAORDINARIO
DELLO STUDIO DI PISA.
E Filosofo, e Matematico primario del
SERENISSIMO
GR.DVCA DI TOSCANA.

Due ne i congressi di quattro giornate si discorre
sopra i due

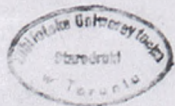
MASSIMI SISTEMI DEL MONDO .
TOLEMAICO, E COPERNICANO;

*Proponendo indeterminatamente le ragioni Filosofiche, e Naturali
tanto per l'una, quanto per l'altra parte.*

CON PRI

VILEGI.

IN FIORENZA, Per Gio:Batista Landini MDCXXXII.

CON LICENZA DE' SUPERIORI.

Wstęp

Z okazji 50-lecia Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu przygotowaliśmy wystawę cymeliów ze zbioru rękopisów i starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej.

Kolekcja rękopisów liczy 2600 jednostek inwentarzowych, w tym ok. 100 średniowiecznych kodeksów, a kolekcja starych druków — 62000 pozycji bibliograficznych w ok. 48000 woluminów. Najcenniejsze zabytki wpłynęły do Biblioteki przed 1948 rokiem. Większość pochodzi z tzw. księgozbiorów zabezpieczonych z terenu całego Pomorza. Największą część stanowią fragmenty dawnej Państwowej i Uniwersyteckiej Biblioteki w Królewcu (przewiezione z miejscowości Karwiny i Słobity w pow. pasłęckim, gdzie zdeponowali je Niemcy przed końcem II wojny światowej) oraz z Biblioteki Miejskiej w Elblągu (z tej ostatniej na prawach depozytu).

Reprezentowane są wszystkie dziedziny ówczesnej wiedzy, przeważa jednak piśmiennictwo religijne.

Na wystawę staraliśmy się wybrać obiekty efektowne ze względu na formę zewnętrzną, a więc rękopisy pergaminowe iluminowane; inkunabuły, czyli pierwsze książki drukowane z XV wieku, ręcznie zdobione; książki w efektownych oprawach z epoki oraz ze słynnych kolekcji i druki rzadkie bibliograficznie, a ważne — ze względu na treść — dla nauki i kultury. Każda wystawa jest efektem pewnego wyboru, wszystkich cennych obiektów nie da się bowiem wyeksponować choćby ze względu na ich stan zachowania, możliwości i wymogi ekspozycyjne. Oprócz powyższych kryteriów staraliśmy się przy okazji uwzględnić potrzeby dydaktyczne wielu kierunków studiów i pokazać obiekty interesujące poznawczo dla studentów historii, sztuk pięknych i bibliotekoznawstwa.

Mamy nadzieję, że zaproszeni goście i cała społeczność akademicka z przyjemnością i zainteresowaniem obejrzą cymelia Biblioteki Uniwersyteckiej, tym bardziej, że tak cenne obiekty, wymagające odpowiednich warunków fizycznych, nie mogą być często eksponowane. Jubileusz 50-lecia Uczelni jest wyjątkową okazją dla zorganizowania takiej wystawy. Ponieważ Uniwersytet jest dumny ze swojego Patrona — Mikołaja Kopernika, książki związane z dziełem Wielkiego Uczzonego i Toruńczyka rozpoczynają wystawę.

Maria Strutyńska

Skróty

- A.K.-G. Kawecka-Gryczowa Alodia, Biblioteka ostatniego Jagiellona. Pomnik kultury renesansowej. Wrocław; Warszawa [i in.] 1988.
- BM It Short-title catalogue of books printed in Italy and of Italian books printed in other countries from 1465 to 1600 now in the British Museum. London 1958.
- E. Estreicher Karol, Bibliografia polska. Cz.III. T.12-34. Kraków 1891-1951.
- IBP Inkunabuły w bibliotekach polskich. Centralny katalog. Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur. Pod redakcją A. Kaweckiej-Gryczowej, opracowały M. Bohonos i E. Szandorowska. T.1. Wrocław [i in.] 1970. T.2. Uzupełnienia. Indeksy. Pod redakcją A. Kaweckiej-Gryczowej, opracowali M. Bohonos, M. Spandowski i E. Szandorowska. Wrocław [i in.] 1993.
- Nowy Korbut Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”. T.1-6. Warszawa 1963-1972.
- RISM Répertoire international des sources musicales. Publié par la Société Internationale de Musicologie et l'Association Internationale des Bibliothèques Musicales. Recueils imprimés XVI-XVII siècles. Ouvrage publié sous la direction de François Lesure. München; Duisburg 1960.

Steffenhagen Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae et Universitatis Regimontanae. Digessit et descripsit Aemilius Iulius Hugo Steffenhagen. Fasc.I-II + Supplementa fasciculi I adiecit. Regimonti 1861-1872.

VD 16 Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhunderts. Hrsg. von der Bayerischen Staatsbibliothek in München in Verbindung mit der Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel. I. Abteilung; Verfasser — Körperschaften — Anonyma. Bd.1-, Stuttgart 1983-.

COPERNICANA

1. Faksymile autografu „De revolutionibus orbium coelestium libri VI”
Warszawa; Kraków, 1972.
Rps.1272

Oryginał od 1956 roku jest przechowywany w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie. Po śmierci Astronoma wszedł w posiadanie Jerzego Joachima Retyka — matematyka, ucznia Kopernika. Potem był własnością jeszcze 4 osób. Ostatnim właścicielem przed przekazaniem go Uniwersytetowi Jagiellońskiemu było Muzeum Narodowe w Pradze, gdzie trafił po upaństwowieniu w 1945 roku ze zbiorów rodziny Nostitzów. Pierwsze faksymile autografu ukazało się w Monachium w 1944 roku.

2. Rheticus Georg Joachim

... De libris revolutionum ... Nicolai Copernici ... narratio prima.

Gedani, per F. Rhodum, 1540. 4°.

E.XXVI, 286.

Pol.6.II.1421 adl.2

Jest to streszczenie dzieła Mikołaja Kopernika, pierwsza publikowana informacja o nowej teorii heliocentrycznej.

3. Kopernik Mikołaj

De revolutionibus orbium coelestium libri VI.

Norimbergae, apud Joh. Petreium, 1543. 2°.

E.XX, 76.

Prow.: Biblioteka Zamkowa ks. Albrechta Hohenzollerna, o czym świadczy sygnatura K.k.36.I naniesiona ręką H. Zella — bibliotekarza książęcego.

Pol.6.III.142

Pierwsze wydanie dzieła Kopernika.

4. **Kopernik Mikołaj**

De revolutionibus orbium coelestium libri VI ... item de libris revolutionum Nic. Copernici narratio prima per M. Georg. Joach. Rheticum.

Basileae, Ex officina Henricpetrina, 1566. 2°.

E.XX,76.

Pol.6.III.143

Drugie wydanie dzieła Kopernika.

Trzecie wydanie ukazało się w 1617 roku w Amsterdamie, ale Biblioteka UMK nie posiada tej edycji w swoich zbiorach.

5. **Reusner Nicolaus**

Icones sive imagines virorum literis illustrium, quorum fide et doctrina religionis et bonarum literarum studia, nostra patrumque memoria, in Germania praesertim, in integrum sunt restituta. Additis eorundem elogiis diversorum auctorum. Recensente ... curante Bernardo Iobino.

Argentorati, [Bernhard Jobin], 1587. 8°.

E.XXVI, 276. VD 16, R 1427.

Pol.6.II.1430

Jest to XVI-wieczne „Who is who”, w którym Mikołaj Kopernik figuruje jako matematyk.

6. **Kopernik Mikołaj**

O obrotach ciał niebieskich.

Warszawa 1854.

Czwarte z kolei wydanie, a pierwsze tłumaczenie na język polski dzieła Kopernika. Tekst równoległe w języku łacińskim i polskim.

Sygnatura Biblioteki UMK: 9057.

7. **Kopernik Mikołaj**

De revolutionibus orbium coelestium libri VI.

Thoruni, sumptibus Societatis Copernicanae, 1873.

Piąte z kolei, oparte na autografie, wydanie dzieła Kopernika, przygotowane przez niemieckie Towarzystwo Kopernikańskie w Toruniu w czterechsetną rocznicę urodzin wielkiego astronoma.

Sygnatura Biblioteki UMK: 99014.

8. **Galilei Galileo**

Dialogo ... sopra i due massimi sistemi del mondo Tolemaico e Copernicano ...

Fiorenza, Gio Batista Landini, 1632. 4°.

Pol.7.II.5416

Pierwsze, bardzo rzadkie wydanie *Dialogu* ... (od 1633 do 1835 na indeksie ksiąg zakazanych). Zawiera dyskusję zwolennika teorii kopernikowskiej ze zwolennikiem teorii Ptolemeusza (tłumaczenie na język polski: *Dialog o dwu najważniejszych układach świata: ptolemeuszowym i kopernikowym*, 1953).

Obserwacje astronomiczne Galileusza potwierdziły słuszność teorii Kopernika, umożliwiły dalszy rozwój astronomii obserwacyjnej.

KODEKSY RĘKOPIŚMIENNE

9. **Theorica Planetarum**

Kodeks łaciński, XV w., papier i pergamin, k.286, 30 × 21 cm.

Prow.: Państwowa i Uniwersytecka Biblioteka w Królewcu, sygn.1735.

Rps.74 III

Średniowieczne tablice astronomiczne.

10. **Galenus Claudius** (129–199 n.e.)

Prognostica Galeni.

Kodeks łaciński, XII w., pergamin, k.87, 20,5 × 13,5 cm.

Prow.: Państwowa i Uniwersytecka Biblioteka w Królewcu.

Rps.12 II

Traktat medyczny jednego z najslawniejszych lekarzy starożytności.

11. **Petrus von Duisburg** (Dusburg)

Chronicon. Carmine seu rhythmo teutonico redditum a Nicolao de Jeroschin.

Kodeks staroniemiecki, XIV w., pergamin, k.216 + 2, 29 × 21,5 cm.

Prow.: Państwowa i Uniwersytecka Biblioteka w Królewcu, sygn.1547.

Steffenhagen, fasc.II, s.8–9, poz.CLXXVIII.

Rps.54 III

Piotr z Duisburga, żyjący w XIV wieku kapłan zakonu krzyżackiego w Prusach, autor łacińskiej „Kroniki ziemi pruskiej i zakonu krzyżackiego od 1190 do 1326” (Cronica

Bp. 37 III
Jest to wot polski badacz Potoczny (1347-1394) z
Materiał Wielicki, który w 1976
— k. 247 verso; poz. 13

terrae Prussiae atque ordinis teutonici ab anno 1190 ad 1326), którą na język niemiecki przetłumaczył Jeroschin.

12. **Regulae Teutonicorum Germaniae et Galliae**

Kodeks niemiecko-francuski, XIV w., pergamin, k.100, 15 × 11 cm.

Prow.: Państwowa i Uniwersytecka Biblioteka w Królewcu.

Rps.5 I

Są to statuty zakonu krzyżackiego. Stan przed konserwacją.

13. **Biblia**

Kodeks łaciński, XIII w., pergamin, k.591, 25,5 × 17,5 cm.

Zawiera 147 inicjałów i miniatur figuralnych oraz liczne filigrany. Warsztat paryski — trzecia ćwierć XIII w.

Prow.: 1. [Jan Zborowski, kasztelan gnieźnieński] — superekslibris. 2. Ego Ferens Ostrowskij sum possessor huius libri [...] natalicius de Kobelins anno domini 1591.

3. Państwowa i Uniwersytecka Biblioteka w Królewcu.

Rps.32 III

14. **Jan z Kwidzyna** (Johannes Marienwerder)

Das buch uon dem leben der seligen urouwen Dorothe.

Kodeks staroniemiecki, XV w., pergamin, k.38, 28 × 21 cm.

Steffenhagen, fasc.II, s.19, poz.CCVIII.

Rps.37 III

Jest to „Żywot pobożnej pani Doroty” (1347–1394) z Mątów Wielkich, mistyczki beatyfikowanej w 1976, autorstwa jej spowiednika Jana z Kwidzyna. Tekst ten był bardzo popularny w średniowieczu, o czym świadczy

2. Miniatura figuralna w ozdobnym inicjale i całostronicowa floratura — k. 7 verso; poz. 17

3. Miniatura — k. 87 verso; poz. 18

wydanie go drukiem przez pierwszego drukarza na Pomorzu — Jakuba Karweysse (Malbork 1492).

15. [**Modlitewnik biskupa chełmińskiego Wincentego Kiełbasy** (ok. 1425–1486)]

Kodeks łaciński, XV w., pergamin, k.164, 19 × 12,5 cm.

K.2 v.: „Iste libellus domini W. episcopi Culmensis continet orationes ante et post missam dicendas, soliloquium sancti Bernardi ad membra domini crucifixi”.

Kodeks ten był własnością biblioteki bernardynów w Lubawie (1502–1564, 1580–1821). Prawdopodobnie przekazał go bernardynom wraz ze swoim księgozbiorem biskup Mikołaj Chrapicki — fundator klasztoru lubawskiego. W okresie pruskiej sekularyzacji w I połowie XIX w. modlitewnik został przekazany bibliotece gimnazjum w Chojnicach. Po II wojnie światowej w ramach przejmowania tzw. księgozbiorów zabezpieczonych znalazł się w zbiorach UMK.

Rps.100 I

16. [**Antiphonarium**]

Kodeks łaciński, XIV w., pergamin, k.167, 25 × 17,5 cm.
Conclusiones horarum cum collectis vel antiphonale.

Prow.: Państwowa i Uniwersytecka Biblioteka w Królewcu.

Rps.77 II

Księga łacińskiego śpiewu liturgicznego.

17. [**Breviarium**]

Kodeks łaciński, XV w., pergamin, k.113, 16,8 × 11,5 cm.

Prow.: Państwowa i Uniwersytecka Biblioteka w Królewcu, sygn.1849.

Rps.8 I

Brewiarz — zbiór modlitw przeznaczony dla duchownych.

18. **Apokalypse**

Heinrich von Hesler Apokalypse.

Kodeks staroniemiecki, XIV w., pergamin, k.160, 30 × 22 cm.

Prow.: Państwowa i Uniwersytecka Biblioteka w Królewcu.

Rps.64 III

Heinrich von Hesler (1270–1347) zaliczany jest do najlepszych poetów krzyżackich. Apokalipsa, zwana królewiecką, to rymowany utwór w języku niemieckim. W powyższym egzemplarzu znajduje się 37 miniatur wykonanych przez nieznanego malarza, pochodzącego prawdopodobnie z Czech. Przedstawieni są na nich bracia i księża krzyżacy w historycznej misji nawracania pogan.

W Bibliotece UMK znajduje się jeszcze drugi egzemplarz tej *Apokalipsy* ze skromniejszymi miniaturami (Rps.44). Na podstawie egzemplarza Biblioteki Gdańskiej *Apokalipsę* Heslera wydał K.Helm (Berlin 1907). Oba egzemplarze z Biblioteki UMK były eksponowane na wystawie w Norymberdze w 1990 r. z okazji 800-lecia zakonu krzyżackiego. Rps.64 był eksponowany na wystawie „Średniowieczna książka rękopiśmienna” na zamku w Malborku (1993).

19. **[Breviarium]**

Kodeks staroniemiecki, XV w., pergamin, k.127 + 2, 19 × 14 cm.

K.12: „Hier beghinn ons vrouwe getiede... ”

Prow.: 1. Bibliotheca Wallenrodiana — ekslibris. 2. Państwowa i Uniwersytecka Biblioteka w Królewcu.

4. Złoty inicjał ze stylizowaną bordiurą roślinno-zoomorficzną — k. 69 recto; poz. 19

Rps.83 I

Liczne dekoracje marginesów i inicjały ornamentalne, jeden figuralny (k.12r). Dekoracja wykonana przez dwóch mistrzów, prawdopodobnie z Pomorza Wschodniego, ok. 1460 r. Stan przed konserwacją.

20. **[Breviarium]**

Kodeks staroniemiecki, XIV/XV w., pergamin, k.188, 16 × 11 cm.

K.6: „Dessen salmen lysz dat godt de werltd beware... ”
Prow.: Państwowa i Uniwersytecka Biblioteka w Królewcu, sygn.1859.

Rps.84 I

Rękopis zawiera trzy miniatury całostronicowe (k. 69v, 127r, 148v) i 13 inicjałów florystycznych. Bordiury na wszystkich marginesach wypełnione są wiciami, motywami florystycznymi i zoomorficznymi. Jest to dekoracja niderlandzka wykonana w kręgu oddziaływania warsztatów brugejsko-gandawskich na przełomie XV/XVI wieku lub w początku XVI. Konserwacja: Edyta Gudalewicz, 1988 (praca dyplomowa wykonana w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry UMK).

21. **[Breviarium]**

Kodeks łaciński, XIV/XV w., pergamin, k.206 + 2, 14,5 × 10 cm.

K.13: „Incipit Offitium [!] beate Marie Virginis... ”
Prow.: Państwowa i Uniwersytecka Biblioteka w Królewcu, sygn.1828.

Rps.85 I

Na k.1–11v kalendarz. Zawiera jedną miniaturę całostronicową, jeden inicjał figuralny i tondo z wizerunkiem świętego na marginesie (k.13r), uzupełnione bogatą dekoracją florystyczną: 10 inicjałów wykonanych gwaszem

5. Bogato zdobiona karta (13 recto)
rozpoczynająca tekst; poz. 21

oraz liczne filigranowe. Prawdopodobnie warsztat z Brugii. Konserwacja: Barbara Kruszevska-Wojdyła, 1980 (praca dyplomowa wykonana w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry UMK).

INKUNABUŁY

22. **Corpus iuris civilis**

Iustiniani Institutiones.

Nürnberg, Ant. Koberger, 27 XII 1486. 2°.

IBP 1728.

Inc.III.107

Miniatura figuralna i floratura marginalna.

23. **Missale Minorum Teutonicorum**

Nürnberg, Ge. Stuchs, [non post 1499]. 2°.

IBP 3800.

Inc.IV.5

Kanon wydrukowany na pergaminie. Obok drzeworyt na pergaminie, ręcznie kolorowany.

24. **Terentius Publius Afer**

Comoediae, Germ.: Comedien.

Strasbourg, Io. Grüniger, 5 III 1499. 2°.

IBP 5200.

Inc.III.68

Tekst świecki z dużą liczbą drzeworytów. Oprócz Biblioteki UMK, w Polsce tę edycję ma jeszcze tylko Biblioteka Jagiellońska.

25. **Brant Sebastianus**

Das Narrenschiff, Lat.: Stultifera navis. Trad. Iacobus Locher. Cum additionibus Thomae Beccadelli.

Basel, Io. Bergmann, 1 III 1498. 4°.

IBP 1239.

Inc.II.91

Sebastian Brant (1457–1521), poeta niemiecki, autor dzieła satyrycznego „Das Narrenschiff” (Okręt szaleńców). Utwór ten był bardzo popularny. Pierwsze wydanie ukazało się w 1494 roku. W samym XV wieku było ponad 20 różnych wydań. Tłumaczony na wiele języków. Drzeworyty ilustrujące utwór są przypisywane Dürerowi. Miały duży wpływ na rozwój sztuki.

26. **Missale Cracoviense**, iussu Friderici Jagellonidis, archiepiscopi Gnesnensis, episcopi Cracoviensis. Cum privilegio.

Nürnberg, Ge. Stuchs pro Io. Haller, [non ante 2 X 1493]. 4°.

IBP 3773.

Inc.III.1

Ręcznie namalowana floratura. Egzemplarz po konserwacji — Maria Słobosz — Pracownia Konserwatorska Biblioteki UMK.

27. **Thomas de Aquino**

Summa theologica. P.II, 1.

Venezia, Franc. Renner et Petr. de Bartua, 1478. 2°.

IBP 5306.

Inc.III.49

Ładny typograficznie druk wenecki z inicjałami i rubrykami czerwonymi i niebieskimi, przypominający luksusowy rękopis.

28. **Zabarellis Franciscus de**
Lectura super Clementinis.
Torino, Iac. Suigus et Nic. de Benedictis, 23 VIII 1492.
2°.
IBP 5729.
Inc.IV.9 adl.2.

Jest to jedyny egzemplarz tego wydania w zbiorach polskich. Ozdobna floratura.

Autor — włoski kanonista, kardynał, żył w XIV wieku.

OPRAWY GOTYCKIE

29. Oprawa gotycka z XV w. z zachowanym łańcuchem, którym książka pierwotnie była przymocowana do pulpitu. Skóra brązowa na desce, wycisk ślepy.

Baptista de Salis

Summa casuum constientiae. — Sixtus IV papa: Bulla (Etsi dominici gregis. . .) Romae 30 XII 1479.

[Speyer, Petr. Drach, post 14 IV] 1488. 2°.

IBP 783.

Inc.III.16 [depozyt biblioteki elbląskiej]

30. Bardzo dobrze zachowana oprawa z XV/XVI w. z kompletem guzów. Skóra biała na desce, wycisk ślepy motywu owocu granatu, typowego dla opraw z XV w. Na nalepce z tytułem widoczne są sygnatury naniesione ręką bibliotekarza księcia Albrechta — F.K. Polyphema. Wolumen zawiera dwa druki Guillermusa Alvernusa oraz jeden Guillermusa Baufet wytłoczone w Norymberdze

w oficynie Geörga Stuchsa w l.1496–97.

IBP 2615, 2621, 2623.

Inc.III.27–29

31. Bardzo dobrze zachowana oprawa z XV w. z kompletem guzów. Skóra brązowa, wzór rombowy z pojedynczymi tłokami, klamry, brzegi kart żółte, rejestr intrologatorski.

Na nalepce widoczne sygnatury bibliotekarzy księcia Albrechta.

Ioannes de Tambaco

Consolatio theologiae.

[Strasbourg, Typ. Henr. Ariminensis = Ge. Reyser, non post 1479]. 2°.

IBP 3241.

Inc.III.58

32. Oprawa nacinana (ledersznytowa) z XV w. Na wilgotnej skórze kreślono ostrym rylcem rysunek, a zaznaczone w ten sposób cięcia pogłębiano nożem przez nacinanie liczka skóry i rozszerzenie nacięć. Skóra brązowa na desce.

Konserwowana przez dr Halinę Rosę — Zakład Konserwacji Papieru i Skóry UMK, 1978 r.

Lectura d. Ioannis Lignani

Kodeks łaciński, XV w., papier, k.304, 29 × 21,5 cm.

Prow.: Państwowa i Uniwersytecka Biblioteka w Królewcu.

Rps.43 III

Io. Lignanum — prawnik i filozof włoski, XIV w.

33. Oprawa z początku XVI wieku. Okładzina dolna, skóra brązowa, zwierciadło podzielone dwiema przekątnymi na trójkątne pola wypełnione pojedynczymi tłokami.

6. Oprawa nacinana — okładzina górna; poz. 32

Ramka wypełniona wypukłym radełkiem roślinnym.
Widoczny zaczepek od łańcucha.

Na górnej okładzinie tego woluminu znajduje się złożony wycisk wzoru owocu granatu, niestety zatarty i zabrudzony.

Biblia, cum postillis Hugonis de Sancto Charo.

[Basel, Io. Amerbach pro Ant. Koberger. P.V: 1501]. 2°. IBP 1041.

Inc.IV.4/5 [depozyt biblioteki elbląskiej]

34. Dobrze zachowana oprawa z motywem owocu granatu na górnej okładzinie. Książka z biblioteki biskupa pomezańskiego Paulusa Speratusa (1484–1551).

Formularium instrumentorum ad usum Curiae Romanae.

Köln, Henr. Quentell, 11 VIII 1495. 4°.

IBP 2216.

Inc.II.3

SREBRNE OPRAWY Z BIBLIOTEKI KSIĄŻCIA ALBRECHTA HOHENZOLLERNA I JEGO ŻONY ANNY MARI

Książę Albrecht Hohenzollern (1490–1568), władca Prus Książęcych, posiadał dużą prywatną bibliotekę (tzw. Kammerbibliothek), ponadto ufundował bibliotekę do użytku publicznego (Bibliotheca Nova, inaczej Zamkowa). Dla swojej drugiej żony Anny Marii zamówił 20 srebrnych opraw. W Bibliotece UMK w Toruniu znajduje się aktualnie 12. Deski opraw pokryte są w całości blachami ze srebra. Każda z nich

ma inną dekorację, którą tworzą rytowane maureski, ornament wstążkowy, kompozycje figuralne i reliefy. Te przechowywane w Bibliotece UMK pochodzą z warsztatów artystów-złotników królewieckich: H. Köslera, P. Hofmanna oraz G. Lentza. Prezentujemy je według wymienionych warsztatów. (Dokładnie „srebrną bibliotekę księcia Albrechta” przedstawia w swoich publikacjach dr hab. Janusz Tondel — zob. bibliografia).

HIERONIM KÖSLER

35. Wymiary: 340 × 210 × 70 mm

Data: ok. 1555

Okładzina górna z medalionem przedstawiającym księcia w środku zwierciadła (na okładzinie dolnej medalion z wizerunkiem księżny Anny Marii). Medaliony wykonał Caspar Hille.

Fotografia obok oprawy przedstawia powiększenie litery „K” — sygnowania złotnika.

Luther Martin

Hauspostill . . .

Wittenberg, gedruckt durch Hans Lufft, 1553. 2°.

Ob.6.III.711

36. Wymiary: 350 × 215 × 70 mm

Data: 1554–1562

Okładzina górna z prostokątną złożoną plaketką herbu księcia.

1. **Luther Martin**

Auslegung der Episteln und Euangelien durchs gantze jar.

Leipzig, durch Nicolaum Wolrab, 1543. 2°.

2. Luther Martin

Kirchen Postilla ...

Wittenberg, durch Hans Krafft, 1553. 2°.

Ob.6.III.707-708

37. Wymiary: 326 × 205 × 55 mm

Data: 1555

Okładzina górna z okrągłą złożoną plaketką herbu księcia w środku zwierciadła.

Sarcerius Erasm

Hausbuch für die Einfeltigen Haus veter ...

Leipzig, durch Jacobum Berwald, 1553. 2°.

Ob.6.III.713

38. Wymiary: 330 × 205 × 50 mm

Data: 1555

Okładzina górna.

Sarcerius Erasm

Ein Buch vom heiligen Ehestande, vnd von Ehesachen ... mit allen vmbstendigkeiten ... Recht angezogen ...

Leipzig, durch Jacobum Berwald, 1553. 2°.

Ob.6.III.712

GERHARD LENTZ

39. Wymiary: 320 × 210 × 95 mm

Data: 1555

7. Srebrna oprawa; poz. 39

Okładzina górna.

Luther Martin

Der Siebe[n]d Teil der bücher des ...

Wittemberg, durch Hans Lufft, 1554. 2°.

Ob.6.III.706

40. Wymiary: 320 × 200 × 50 mm

Data: ok. 1555–1560

Okładzina górna (oprawa zdefektowana, przed konserwacją).

Dietrich Veit

Kinder Postilla ...

Wittemberg, Durch Georgen Rhawen Erben, 1550. 2°.

Ob.6.III.705

41. Wymiary: 205 × 155 × 75 mm

Data: 1562

Okładzina dolna.

Luther Martin Als neue Testament ...

Wite[m]berg, durch Hans Lufft, 1546. 4°.

Ob.6.II.4496

42. Wymiary: 205 × 155 × 85 mm

Data: 1557–1560

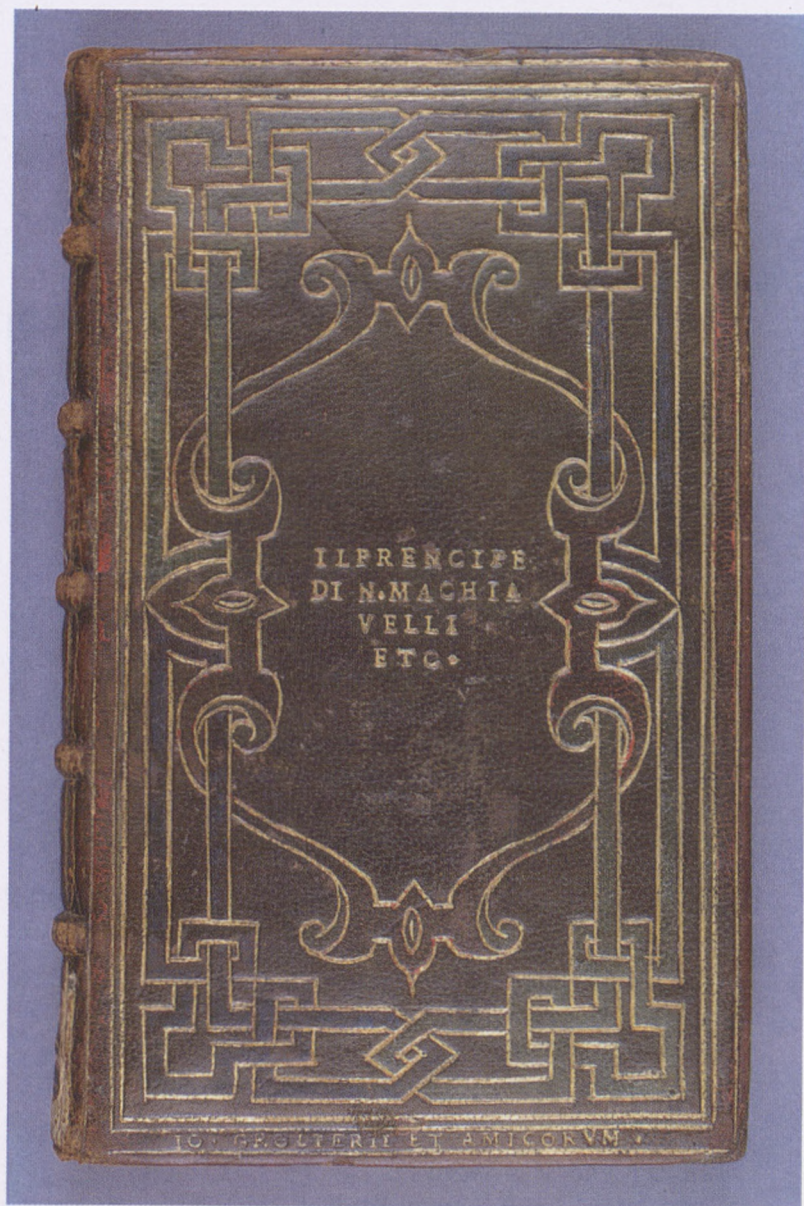
Okładzina górna.

Rabe Ludwig

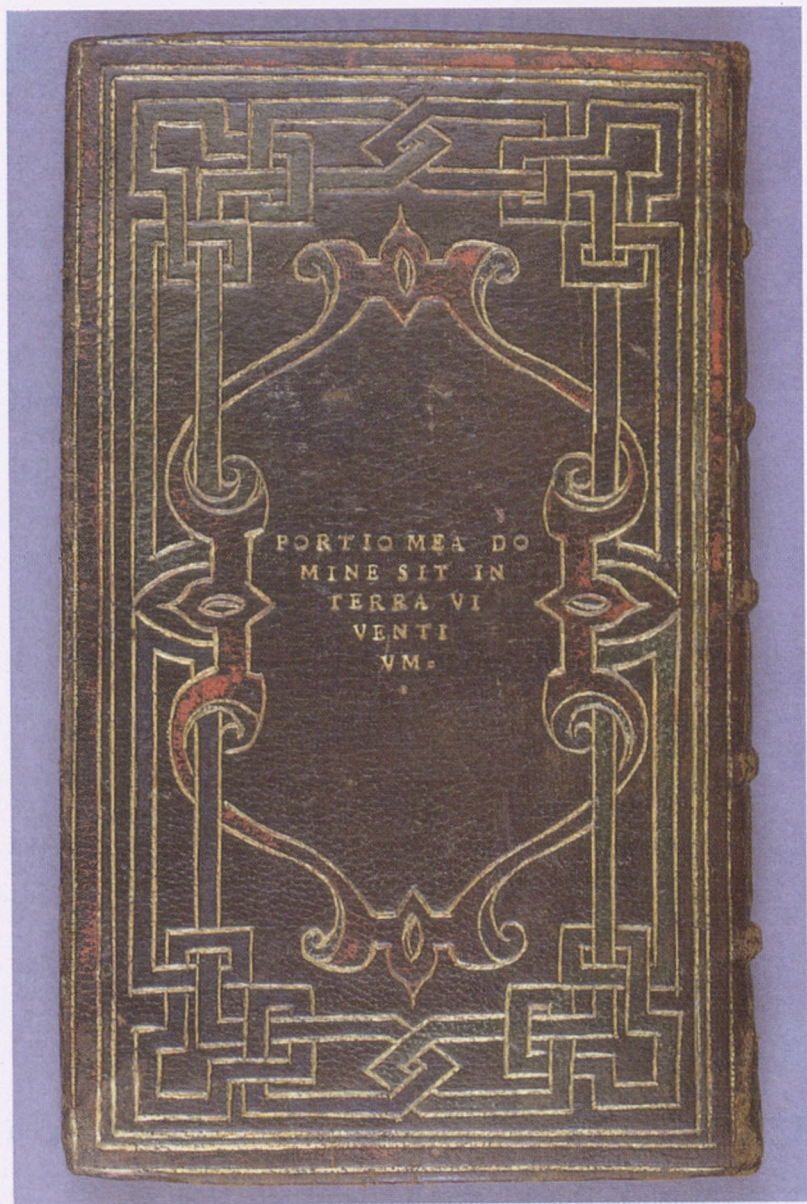
Historien der heyiligen Ausserwölten Gottes Zeugen, Bekennern vnd Martyrern ...

Strassburg, durch Samuel Emmel, 1553. 4°.

Ob.6.II.4497

7. Szlachetna oprawa 8. Oprawa „grolierowska” —

okładzina górna i dolna; poz. 43

49

PAUL HOFMANN

43. Wymiary: 310 × 205 × 75 mm

Data: 1555

Okładzina górna.

Druk nie zachował się. Pierwotnie oprawa ta pokrywała dzieło:

Brenz Johann

Von der Aufferstehung und Himmelfahrt Jesu Christi.

Nürnberg, Joh. Daubmann, 1554/1555 ? . 2° .

Ob.6.III.716

44. Wymiary: 310 × 205 × 90 mm

Data: po 1555

Okładzina górna, w środku zwierciadła okrągła plakietka przedstawiająca Adama i Ewę.

1. Sarcerius Erasm

Von Einer Disciplin. Dadurch zucht, tugend vnd Erbarkeit mügen gepflantzet ... werden ...

Eisleben, durch Vrbanum Kaubitsch, 1555. 2° .

2. Sarcerius Erasm

Von mitteln vnd wegen, die rechte vnd ware Religion ... zu erhalten.

Eisleben, Durch Vrbanum Kaubitsch, 1554. 2° .

Ob.6.III.714-715

AUTORSTWO NIE OKREŚLONE LUB NIEPEWNE

45. **H. Kösler ?**

Wymiary: 315 × 210 × 60 mm

Medalion z wizerunkiem księcia Albrechta i księżny Anny Marii wykonał Caspar Hille.

Okładzina dolna — medalion księżny.

1. **Brenz Johann**

Heilsame vnd nützliche Erklärung, des ...

Franckfurt am Mayn, durch Peter Brubach, 1552. 2°.

2. **Brenz Johann**

Passio Vnsers Herren Jesu Christi leyden vnd sterben ...

Nürnberg, durch Johann Daubmann, 1551. 2°.

Ob.6.III.703-704

46. **Złotnik nieznany**

Wymiary: 330 × 210 × 65 mm

Okładzina górna.

1. **Luther Martin**

Auslegung der Episteln und Euangelien ...

Leipzig, durch Nicolaum Wolrab, 1543. 2°.

2. **Luther Martin**

Kirchen Postilla ...

Wittemberg, durch Hans Krafft, 1553. 2°.

Ob.6.III.709-710

9. Oprawa książki z biblioteki

króla Zygmunta Augusta; poz. 48

KSIĄŻKI ZE ZNANYCH KOLEKCJI I BIBLIOFILSKIE OPRAWY

47. Renesansowa oprawa książki z biblioteki króla Zygmunta Augusta

Skóra brązowa na desce, wycisk ślepy i złożony, 1552.
Superekslibris II, radełka: 4, 14.

Bracciolini Poggio

Opera ...

Basileae, apud Henr. Petrum, 1538. 2°.

A.K.-G. 550.

Ob.6.III.185 [depozyt biblioteki elbląskiej]

48. Renesansowa oprawa książki z biblioteki króla Zygmunta Augusta

Skóra brązowa na desce, wycisk ślepy i złożony (zatarty),
1559.

Superekslibris III, radełko 5.

Książka zawiera pięć druków treści teologicznej, wydrukowanych w pierwszej połowie XVI wieku.

A.K.-G. 386, 445, 460, 488, 522.

Biblioteka UMK nabyła tę pozycję w 1982 roku. Wcześniej była własnością bernardynów w Krakowie.

Ob.6.II.4609-4613

Król Zygmunt August był właścicielem dużej — szacowanej na 3500 pozycji — biblioteki, która po jego śmierci uległa rozproszaniu. Dziś książki ostatniego Jagiellona można spotkać w wielu większych bibliotekach w kraju (najwięcej w Bibliotece Narodowej) i na świecie. Wzbudzały one zawsze zainteresowanie badaczy i bibliofilów, również ze względu na oprawy. Posiadały superekslibris

10. Renesansowa oprawa francuska z XVI w.; poz. 50

11. Barokowa oprawa książki królowej Marii; poz. 51

na górnej okładzinie (6 typów), a na dolnej dewizę: „Sigmundi Augusti Regis Poloniae Monumentum”. Na podstawie zachowanych egzemplarzy i literatury przedmiotu A. Kawecka-Gryczowa odtworzyła ok. 1000 pozycji z biblioteki króla.

49. Oprawa „grolierowska”

Skóra zielona na tekturze, wycisk złożony, dekoracja wstęgowa wypełniona kolorami: zielonym, niebieskim i czerwonym; wzór geometryczny o liniach prostych i łukowatych. W środku zwierciadła górnej okładziny tytuł, a u dołu wycisk: „Io. Grolieri et amicorum”; na dolnej okładzinie dewiza: „Portio mea Domine sit in terra viventium”. Brzegi kart złożone. W XVIII wieku była własnością Johanna Hermanna Schmincke z Kassel. Do biblioteki UMK wpłynęła ze zbiorami królewieckimi.

Machiavelli Niccolo

Il Principe ...

In Vinegia, di Aldo, 1540. 8°.

Ob.6.II.4479

Jean Grolier (1479–1569), minister skarbu, przyjaciel Alda Manutiusa, sławny bibliofil francuski. Jego księgozbiór liczył 3000 dzieł, do dziś zachowało się ponad 550. Oprawy wykonane były z bardzo dobrych gatunkowo materiałów, odznaczały się wielkim artyzmem i stały się niedoścignętym wzorem sztuki introligatorskiej.

50. Renesansowa oprawa francuska z XVI wieku

Skóra jasnobrązowa na tekturze, wycisk złożony, wzór wypełniony farbą białą, czerwoną oraz dwoma odcieniami zieleni. Brzegi kart złożone, cyzelowane i kolorowane. Stan przed konserwacją.

Biblia

La Bible en francoys ...

Lyon, par J. Pidier et Nic. Bacquenois, 1548. 2°.

Ob.6.III.628

51. Barokowa oprawa książki królowej Marii — żony króla angielskiego Wilhelma III Orańskiego, a córki późniejszego króla Jakuba II

Skóra ciemnozielona na tekturze, wycisk złożony, wypełniający całe okładziny i grzbiet; w środku zwierciadła monogram królowej z koroną. Brzegi kart złożone.

Biblia [w narzeczu walońskim — pld. Belgia]

Y Bibl Cyssegr-Lan ...

yn Llundain [Londyn], gan Charles Bill, a Thomas Newcomb, 1689. 8°.

Ob.7.II.6984 [depozyt biblioteki elbląskiej]

52. Oprawa książki z biblioteki króla Stanisława Leszczyńskiego (1677–1766)

Skóra czerwona na tekturze, wycisk złożony delikatnej ramki koronkowej; w środku zwierciadła pięciopłowy herbowy supereklibris królewski z dwoma orłami Korony Polskiej oraz Pogonią po przekątnych; w środku tarczy Wieniawa — rodowy herb Leszczyńskich.

[Leszczyński Stanisław]

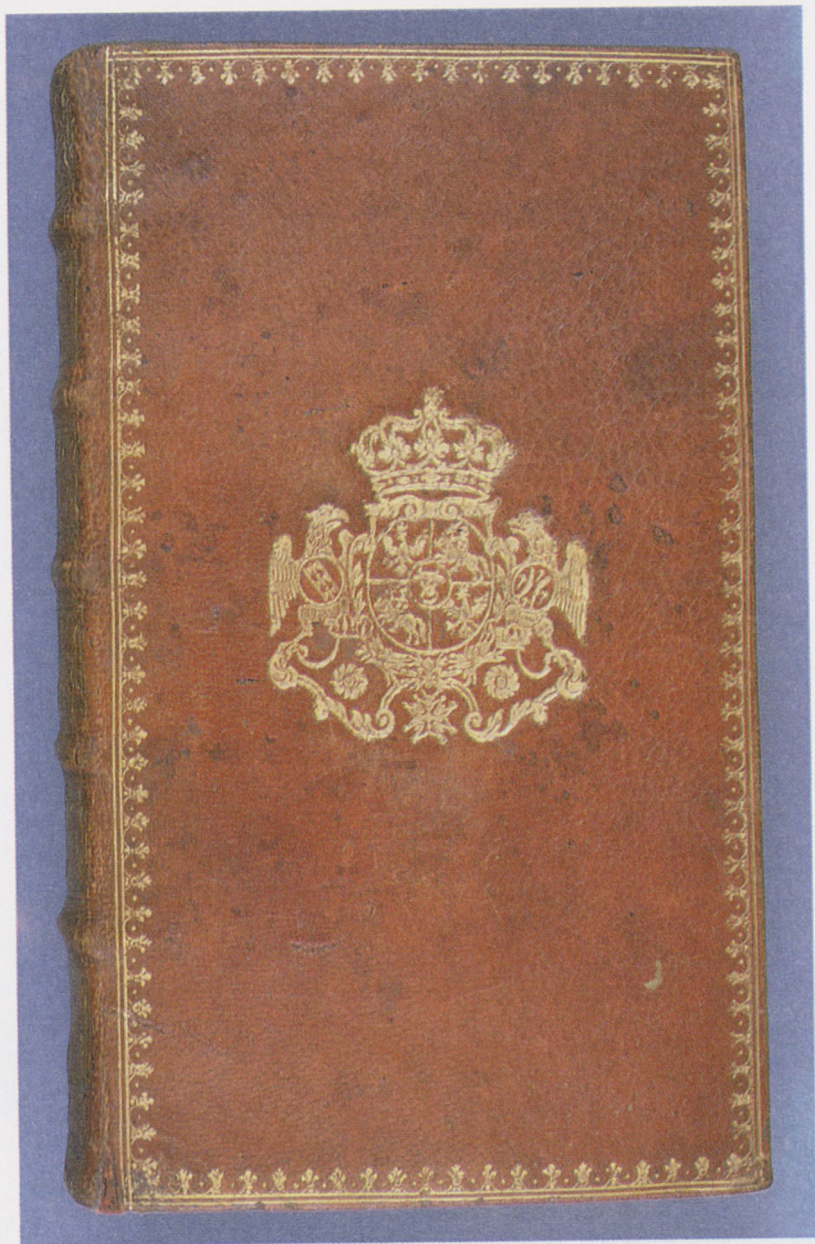
Oeuvres du philosophe bienfaisant.

Paris, [P.J. Solignac], T.1: 1763. 8°.

Nowy Korbut, T.5, s.247, poz.17.

Pol.8.II.2933

53. Oprawa z biblioteki króla francuskiego Ludwika XV (zięcia króla Stanisława Leszczyńskiego)

12. Oprawa książki z biblioteki króla
Stanisława Leszczyńskiego; poz. 52

Skóra brązowa marmoryzowana na tekturze, w środku zwierciadła złożony wycisk superekslibrisu: w owalnej podwójnej ramce z liści laurowych trzy lilie burbońskie, a nad nimi korona. Brzegi kart złożone. Stan przed konserwacją.

Medailles sur les principaux evenements du regne de Louis le Grand.

Paris, de L'imprimerie royale, 1711. 2°.

Sygnatura Biblioteki UMK: 99208

To bogato ilustrowane wydawnictwo bibliofilskie nabył w Troyes 19 II 1814 Jarosław Potocki — syn Stanisława Szczęsnego, niesławnej pamięci zdrajcy-targowiczana. Po śmierci Franciszka Salezego Potockiego z Peczary znalazło się na aukcji w Krakowie. W Bibliotece UMK od 1951 roku.

54. Oprawa sakwowa modlitewnika księżny Doroty, pierwszej żony Albrechta Hohenzollerna

Okładziny ze skóry brązowej na desce pokryte są zielonym aksamitem, ozdobionym dziesięcioma srebrnymi guzami. Tkanina oryginalna z epoki (I poł. XVI wieku), konserwowana w 1988 roku przez PP PKZ Oddział w Warszawie, Pracownię Konserwacji Tkanin. Blok książki oraz oprawa z deski i skóry konserwowana przez Marię Słobosz w Pracowni Konserwacji Biblioteki UMK.

Książka zawiera trzy druki (pierwszy zdefektowany) z lat 1525–1527. Są to psalmy i rozważania, a więc modlitewnik (zresztą w oprawy sakwowe oprawiano tylko modlitewniki).

Ob.6.II.4498-4500

Na świecie zachowało się bardzo mało oryginalnych opraw sakwowych z aksamitu, który jest nietrwały i zużywa się w sposób naturalny, ponadto łatwo butwieje.

13. Oprawa sakwowa modlitewnika księżny Doroty; poz. 54

Poza tym w wiekach późniejszych obcinano zbędne końce przeszkadzające w ustawieniu na półce. Dlatego oprawy te są wielką rzadkością. Były jednak w swoim czasie bardzo rozpowszechnione, o czym świadczy ikonografia z epoki.

55. Książka z Kammerbibliothek księcia Albrechta

Deska, pierwotnie oprawiona w czarny aksamit, który uległ całkowitemu zniszczeniu. Stan przed konserwacją. Zwracamy uwagę na obcięcie kart, złożone, cyzelowane i kolorowane.

Carion Johann

... Chronica ...

Wittenberg, G. Rhawen Erben, T.2: 1562. 4°.

Ob.6.II.4480

56. Książka księcia Juliusza Brunszwickiego (1528–1589)

Czerwony aksamit na desce, w środku zwierciadła wy-cisk złożony prostokątnej plakietki z herbem, niestety zatarty. Lepiej zachowany na okładzinie dolnej.

1. **Juliusz, książę brunszwicki**

Kirchenordnung ...

Wulffenbüttel, durch Cunradt Horn, 1569. 4°.

2. **Andreae Jakob**

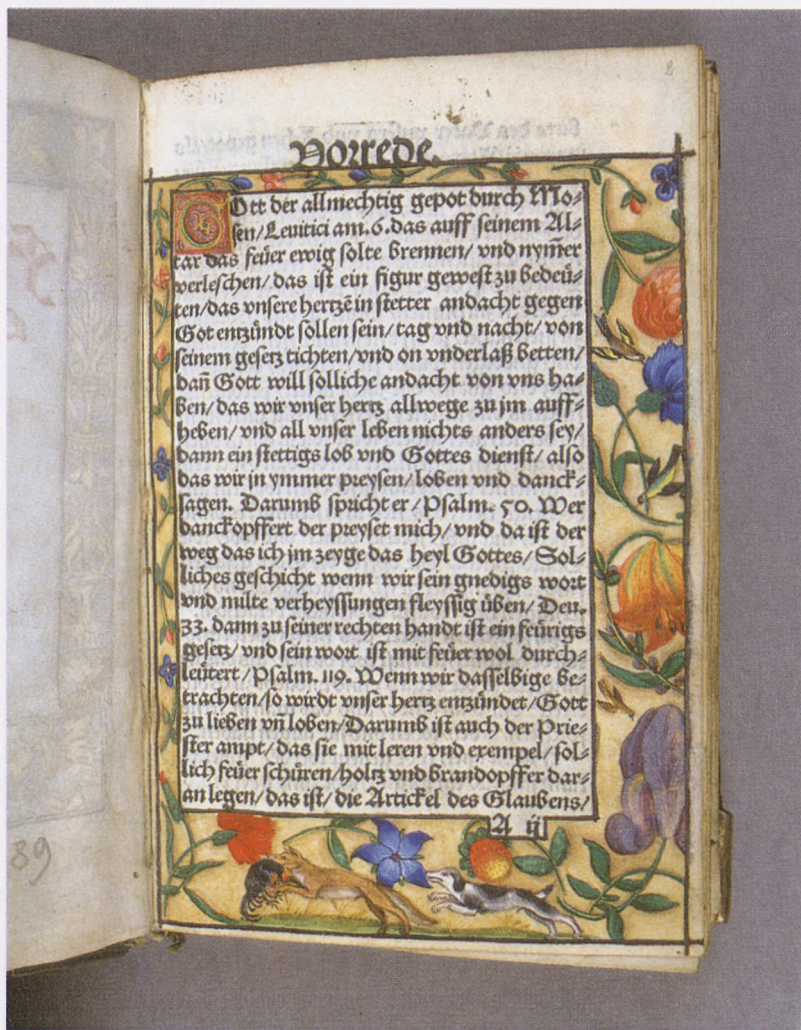
Christlicher und gründlicher Bericht ...

Magdeburgk, durch Andreas Gehen und Wilhelm Ross, 1569. 4°.

Ob.6.II.2337–2338

57. Modlitewnik księżny Doroty

Druk na pergaminie ręcznie zdobiony kolorowymi bordiurami roślinnymi i zoomorficznymi. Oprawa — niegdyś czarny aksamit (została tylko osnowa) na desce, 8 srebrnych guzów. Stan przed konserwacją.

Vorrede.

Gott der allmechtig gepot durch Mo-
sen/Leuitici am. 6. das auff seinem Al-
tar das feuer ewig solte brennen/ vnd nymer
verleschen/ das ist ein figur gewesen zu bedeu-
ten/ das vnser hertze in stetter andacht gegen
Gott entzündt sollen sein/ tag vnd nacht/ von
seinem gesetzs tichten/ vnd on vnderlass betten/
dann Gott will solliche andacht/ von vns ha-
ben/ das wir vnser hertz allwege zu im auff-
heben/ vnd all vnser leben nichts anders sey/
dann ein stetigs lob vnd Gottes dienst/ also
das wir in ymmer priesen/ loben vnd danc-
sagen. Darumb spricht er / Psalm. 50. Wer
dancpoffert der prieset mich/ vnd da ist der
weg das ich im zeyge das heyl Gottes/ Sol-
liches geschichte wenn wir sein gnedigs wort
vnd mulde verheysungen fleysig üben/ Deu.
33. dann zu seiner rechten handt ist ein feurigs
gesetz/ vnd sein wort ist mit feuer wol durch-
leutert / Psalm. 119. Wenn wir dasselbige be-
trachten/ so wurd vnser hertz entzündet/ Gott
zu lieben vñ loben/ Darumb ist auch der Pries-
ster ampt/ das sie mit leren vnd exempel/ sol-
lich feuer schüren/ holz vnd brandopffer dar-
an legen/ das ist/ die Artickel des Glaubens/

89

24

60. Oprawa renesansowa (włoska lub francuska), XVI w.

Skóra czerwona na tekturze, wycisk złoty — zwierciadły wdr geometryczny bogato wypełniony tłokami;

14. Karta A₂ z bordiurą ręcznie namalowaną na modlitewniku księżny Doroty; poz. 57

Am heyligen Pfingstag/
Joel am 2.

Es soll geschehen in den letzten
Tagen / spricht Got: Ich will auf=
giessen von meinem Geyst / auff
alles fleysch / vnd soll geschehen / Wer
den namē des Herrn anruffen wirt /
soll selig werden.

Am heyligen Pfingstag hat
vnsēr lieber Herr Christus
sehē lassen / wazu wir seiner
auffstehung vnd Himmels
fare

Feuerzeug Cristenlicher Andacht.
Nürnberg, Jobst Gutknecht, 1536. 8°.
Ob.6.II.4489

58. Ręcznie kolorowane i złożone drzeworyty książki z Kammerbibliothek księcia Albrechta

Oprawa: skóra ciemnobrązowa (popękana) na desce, wycisk złożony ramki i pojedynczych tłoków.

Dietrich Veit

Summaria christlicher lehr für das junge volck ...
Nürnberg, durch Johan vom Berg und Ulrich Newber,
1548. 8°.
VD 16, D 1632.
Ob.6.II.4202

59. Renesansowa oprawa francuska z XVI wieku (por. nr 50)

Skóra jasnobrązowa na tekturze, wycisk złożony, brzegi kart złożone.

Biblia — Testamentum Novum

Le Nouveau Testament de Notre Seigneur Jesus Christ.
Latin et françois ...
Lyon, par Guillaume Rouille, 1557. 8°
Ob.6.I.126

60. Oprawa renesansowa (włoska lub francuska), XVI w.

Skóra czerwona na tekturze, wycisk złożony — zwierciadło: wzór geometryczny bogato wypełniony tłokami; grzbiet też wycisk złożony; obcięcie kart cyzelowane, złożone i kolorowane.

Domenico di Giovanni zwany Il Burchiello

Le rime [Com. A. F. Doni].

In Vinegia, per Francesco Marcolini, 1553. 8°.

BM It, s.223.

Ob.6.II.613

Biblioteka UMK zakupiła tę książkę w Krakowie w 1953 roku.

61. Barokowa oprawa wachlarzowa z XVIII w.

Skóra jasnobrązowa na tekturze, wycisk złożony obejmujący całe powierzchnie okładcin (tłoki wachlarzowe popularne w epoce baroku).

Instituta et privilegia ab Excell. Senatu Veneto Almae Universitatis D.D. Iuristarum Patavini ...

Patavii, typis Jo. Bapt. Pasquati, 1674. 4°.

Ob.7.II.3873 [depozyt biblioteki elbląskiej]

62. Oprawa jedwabna na tekturze z XVII wieku

Jedwab zielony spłowiały, wycisk złożony ramki i pojedynczych tłoków kwiatowych w rogach. Oryginalne połączenie kart bez tradycyjnego grzbietu, brzegi kart złożone.

Neumann Kaspar

Kern aller Gebete ...

Nürnberg, in Verl. Andr. Otto, Druckts Andr. Knotzen sel. Wittib., 1691. 8°.

Ob.7.II.5734

księstwa Sulejczyńskiego (Kraków 1949/50).

65. Miechowita Maciej

Chronica Poloniarum

Kraków 16. Oprawa renesansowa; poz. 60

Nennmann Kaspar

Kern aller Gebete . . .

Nürnberg, in Verl. Andr. Otto, Druckts Andr. Knotzen
sel. Wittib. 1691. 8

Ol. 17. Barokowa oprawa wachlarzowa; poz. 61

RARA

63. Passien-Büchlein

Passien Büchlein von den vier heubt iunckfrawen.

[Malbork, Iac. Karweyse, ca 1492]. 8°.

IBP 4167.

Inc.II.2

Unikatowy w skali świata druk z efemerycznej oficyny złotnika malborskiego Jakuba Karweysse, wydobyty z oprawy przez P. Schwenke (ok. 1900 roku).

64. Miechowita Maciej

Chronica Polonorum.

Kraków, Hieronim Wietor, 1519. 2°.

E.XXII, 356.

Pol.6.III.105

Pierwsze, bardzo rzadkie, wydanie kroniki Macieja z Miechowa (1457? – 1523). Zachowały się jedynie trzy egzemplarze (poza toruńskim w Bibliotece Jagiellońskiej oraz w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie). Autor przytoczył negatywne opinie o rodzinie Jagiellonów, co stało się powodem zakazu rozpowszechniania dzieła. Miechowita zmienił odnośne fragmenty, a drukarz wymienił je, pierwsze wydanie więc praktycznie przestało istnieć.

Egzemplarz ten miał kilku właścicieli, zanim trafił do biblioteki Stanisława Szczęsnego Potockiego z Tulczyna. Biblioteka UMK zakupiła go na aukcji książek po Franciszku Salezym Potockim (Kraków 1949/50).

65. Miechowita Maciej

Chronica Polonorum.

Kraków, Hieronim Wietor, 1521. 2°.

LIBER PRIMVS CHRONICORVM REGNI POLONIAE I

LECH

CZECH

CAPVT PRIMVM

RIGO POLONORVM EST EX SLA
uis, Slauorū ex lauan filio Iaphet per Helisam
Noe siquidem genuit Sem. Cham. & Iaphet.
Iaphet uero lauan quarto genitum & fratres ci-
us. lauan iuxta mare Ionium & Aegeum, gra-
ecos adidit & multiplicauit, simul & Heladicos,
scu Acolios, Slauosq; per filium suū Helisam
propagauit. a lauan siquidem Ionium mare di-
ctū est. Hebraei quoq; Ionios & Graecos lingua
eorū lauan uocitant. Slauis mox post Graecos
ad occidentem terras ocupantibus ac possidentibus, Seruiam, Dalmaciā,
Messiā, Bulgariā, Bosnam, Croaciā, Slauoniā, & Pannoniā. Fuere autem
principes Lech & Czech, nepotes lauan de scemore Helisae descēdētes. Cro-
aciā ac Slauoniā per Crupam fluiūū rapidum & uelocē determinatas, for-
te cum cognatione & familiis eorū inhabitantes. Regiā locumq; principalē
suae residenāe in Pšari castro ac uillagio eius nominis tenentes, uilla usq; in
a /hodiernum

Noe. Sem.
Cham.
Iaphet.
lauan.
Helisā
Heladif

Lech.
Czech.
Crupa fluiūū
Pšari.

E.XXII, 357.

Pol.6.III.109 adl.1

Egzemplarz z biblioteki księcia Albrechta, o czym świadczy ekslibris oraz sygnatura naniesiona ręką H.Zella.

Drzeworyt przedstawia św. Stanisława.

66. **Łaski Jan**

Commune incliti Poloniae Regni privilegium constitutum ...

Kraków, Jan Haller, 1506. 2°.

E.XXI, 79.

Pol.6.III.106 adl.1

Pierwsza kodyfikacja prawa polskiego, opracowane przez Jana Łaskiego (1455–1531), kanclerza wielkiego koronnego, arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa Polski.

Po raz pierwszy wydrukowano tu „Bogurodnicę” w języku polskim. Tu właśnie znajduje się rozpowszechniony drzeworyt przedstawiający polski sejm i senat z królem Kazimierzem Jagiellończykiem w centrum.

67. **Narratio** foundationis monasterii Montis Calvi Fratru[m] ordinis Sancti Benedicti. Nec non quomodo Signum vivifice Crucis in Montem illum est intonissatum.

In regia urbe Cracoviensi est excusum a Floriano Unglerio, 1536. 8°.

E.XXIII, 43.

Pol.6.II.105

Unikatowy druk z oficyny Floriana Unglera. Tylko Biblioteka UMK posiada tę edycję w całości. Zawiera legendę o założeniu przez żonę Mieszka I, Dąbrówkę, klasztoru benedyktynów na Łysej Górze, przechowywanej tam relikwi Krzyża św. oraz późniejsze losy klasztoru.

Biblioteka UMK zakupiła ów druk w 1951 roku. Poprzednim właścicielem był hrabia Zygmunt Pusłowski.

68. **Malecki Jan**

Catechismus to iest nauka Krzescianska ...

Królewiec, [Jan Weinreich], 1546. 8°.

E.XXII, 86.

Pol.6.II.4-5

Pierwsze, rzadkie wydanie katechizmu Jana Maleckiego (ok. 1490-1567). Jest to przekład *Małego katechizmu* Lutra. Malecki był pierwszym polskim drukarzem w Prusach Książęcych, pedagogiem, kaznodzieją. Współoprawny z Katechizmem druk *Forma chrikstikma ...* (Królewiec, Jan Daubmann, 1559. 8°), jest trzecim drukiem w języku litewskim.

69. **Kancjonał**

Cantional albo księgi chwał Boskich, to iest Pieśni Duchowne Kościoła świętego podług Ewangeliei y Prawdziwego Pisma świętego. A teraz z Czeskiego iezyka na Polski przez Xiędza Walentego z Brzozowa nowo przełożone ...

W Królewcu Pruskim przez mię Allexandra z Augezda z Zwojenic ..., 1554. 2°.

E.XIX, 86-87.

Pol.6.III.70

Rzadkie wydanie *Kancjonatu* wydrukowane nakładem A. Augezdeckiego — drukarza czeskiego pochodzenia. Zawiera przedmowę impresora do króla Zygmunta Augusta. Autor przekładu Walenty z Brzozowa oparł się na edycji czeskiej Roha z 1541 roku. Oryginał czeski był ułożony przez Łukasza z Pragi i zawierał wizerunek Jana Husa.

F I

Vořina sie druga
 cześć Chwał Boskicho Cer
 kwi swietci/ to iest/ o Kościele Chri-
 stusowem/ iego miłi oblabinicy/ i o ie
 go służebnościach a sprawach zwierz-
 chnich wceremoniach albo
 obrzędach.

¶ Vrbs beata Hierusalem dięta.

Ukiew Chrystusowa posnał/
 a wiare oniei wyznawać/ wniei
 zwierzocemi obcować/ Chrystu
 sa pożywać/ to każdemu wiernemu krzedćiano

Q

19. Karta Q₁ recto z *Kancjonatu* wydane go
 w Królewcu przez A. Augeddeckiego; poz. 69

70. **Rej Mikołaj**

Postilla Lietuwiszka ...

Wilniuy per Jokubą Morkuną, 1600. 2°.

E.XXVI, 178.

Pol.6.III.137

Bardzo rzadkie wydanie *Postylli* M. Reja przetłumaczone na język litewski na zlecenie kalwinów litewskich. Egzemplarz ze zbioru Bogusława Radziwiłła. Konserwowany przez Hannę Umerską. Praca dyplomowa w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry, 1981.

71. **Liber** quindecim missarum electarum quae per excellentissimos musicos compositae fuerunt.

Roma, A. Antico, 9 V 1516. 2°.

A. Brumel, A. Fevin, Josquin, P. de La Rue, J. Mouton, M. Pipelare, P. Roselli.

RISM Liste chronologique, s. 97.

Gabinet Muzyki, sygnatura VI 32

Jedyny w zbiorach polskich egzemplarz tej edycji *Piętnastu Mszy* — dzieła siedmiu kompozytorów (w bibliotekach europejskich zachowało się oprócz toruńskiego jeszcze 12 egzemplarzy). Drzeworyty starannie ręcznie kolorowane. Egzemplarz z Biblioteki Zamkowej księcia Albrechta (ekslibris). Konserwowany — M. Słobosz — Pracownia Konserwacji Biblioteki UMK.

72. **Ptolemaeus Claudius**

In hoc opere continentur Geographiae Cl. Ptolomaei ... Schemata ... correcte a Marco Beneventano ... et Ioanne Cotta ...

Romae per Bernardinum Ventum, 1508. 2°.

Łodyński M., Centralny katalog zbiorów kartograficznych w Polsce, z. 1, poz. 4.

Sygnatura Biblioteki UMK: A.136-IV

20. Drzeworyty ręcznie kolorowane
— k. CXIII verso; poz. 71

Rzadkie w zbiorach polskich wydanie *Geographii* Ptolemeusza (oprócz Biblioteki UMK edycję tę z roku 1508 posiada jeszcze Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego). W wydaniu tym znajdują się 34 mapy, w tym 27 map ptolemejskich i 7 tzw. „Tabulae modernae”. Przy opracowaniu mapy Europy Środkowej i ziem polskich Marek z Benewentu korzystał z wiedzy polskiego kartografa Bernarda Wapowskiego (1450–1535). Interesująca w tym atlasie jest mapa świata uwzględniająca nowe odkrycia geograficzne z przełomu XV i XVI wieku, czyli Amerykę. Do Biblioteki UMK atlas ten wpłynął w 1950 roku z księgozbioru po Franciszku Salezym Potockim z Peczary.

73. **Mercator Gerardus** [Kremer Gerhard]

Atlas Sive Cosmographicae Meditationes De Fabrica Mvndi Et Fabricati Figura. ...

Dvsseldorpii, Excudebat Albertus Busius ... , Sumptibus haeredum Gerardi Mercatoris Rupelmundani, 1595.
2° 485 × 368 mm.

VD 16, Bd.11, K 2334.

Gabinet Map, sygnatura A-123-III

Atlas Gerarda Mercatora wydany przez jego syna Rumolda w 1595 roku. Obejmuje zbiór map wydanych wcześniej w 1589 roku pt. „Italiae, Sclavoniae, Et Graeciae tabule geographice” oraz część pt. „Atlantis Pars Altera ...” z roku 1595. Nie zawiera natomiast części wydanej w roku 1585, obejmującej mapy Francji, Belgii, Niemiec, Polski i Śląska. Składa się z 55 map. Mapa Prus opracowana przez Gerarda Mercatora według mapy Prus K. Hennebergera z 1576 r. oraz mapy Prus A. Orteliusa, zamieszczonej w jego atlasie od roku 1584.

Mercator (Merkator), właściwie Gerhard Kremer (1512–1594), jeden z czołowych przedstawicieli flamandzkiej szkoły kartograficznej, twórca nowoczesnej kartografii

matematycznej, wprowadził do kartografii zmodyfikowany rzut walcowy. W 1552 roku został powołany na katedrę kartografii w Duisburgu. Miał tam własną oficynę, w której wydawał mapy wolne od wpływów Ptolemeusza. Po raz pierwszy użył nazwy „atlas” dla zbioru map.

74. Agnese Battista

Rękopiśmienny atlas żeglarski z poł. XVI w. 18 × 25,5 cm.

Gabinet Map, sygnatura A-132-II

Zawiera 15 iluminowanych, pergaminowych kart, w tym 11 map przedstawiających oceany: Atlantycki, Spokojny, Indyjski; Europę z Wielką Brytanią, Hiszpanię z północną Afryką, Morze Śródziemne, Morze Czarne, Morze Bałtyckie i Północne, mapę świata z naniesioną trasą Magellana. W oprawę dzieła wmontowano kompas.

Battista Agnese żył w XVI wieku. W latach 1536–1564 wydawał atlasy.

75. Lubin Eilhard

Mapa Pomorza Zachodniego.

Amsterdam, Jodocus Hondius, 1618. 217 × 125 cm.

Gabinet Map, sygnatura M-143

Konserwowana przez M. Wojtczak, 1978. Praca dyplomowa wykonana w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry UMK.

Mapa opracowana przez E. Lubinusa z inicjatywy księcia pomorskiego Filipa II. Pierwsze wydanie ukazało się w Amsterdamie w oficynie Jodocusa Hondiusa w 1618 roku. Następne wykonano z tych samych płyt

21. Ręcznie kolorowana mapa Prus z *Atlasu* Mercatora; poz. 73

22. Ręcznie kolorowana mapa z rękopiśmiennego atlasu żeglarskiego; poz. 74

w roku 1758 w Hamburgu. Obie edycje liczyły niewiele egzemplarzy. Kolejne wydanie, już faksymilowe (jako że płyty miedziane zaginęły w czasie wojny siedmioletniej 1756–1763) ukazało się w Szczecinie w 1926 roku — znaczna część nakładu została zniszczona w czasie II wojny światowej. Następne wydania to: w 1980 roku w Lüneburgu w ramach serii *Quellen zur Geschichte der deutschen Kartographie* oraz ostatnie w latach 1989–1990 w Szczecinie z inicjatywy Okręgowego Przedsiębiorstwa Geodezyjno-Kartograficznego oraz Archiwum Państwowego w Szczecinie.

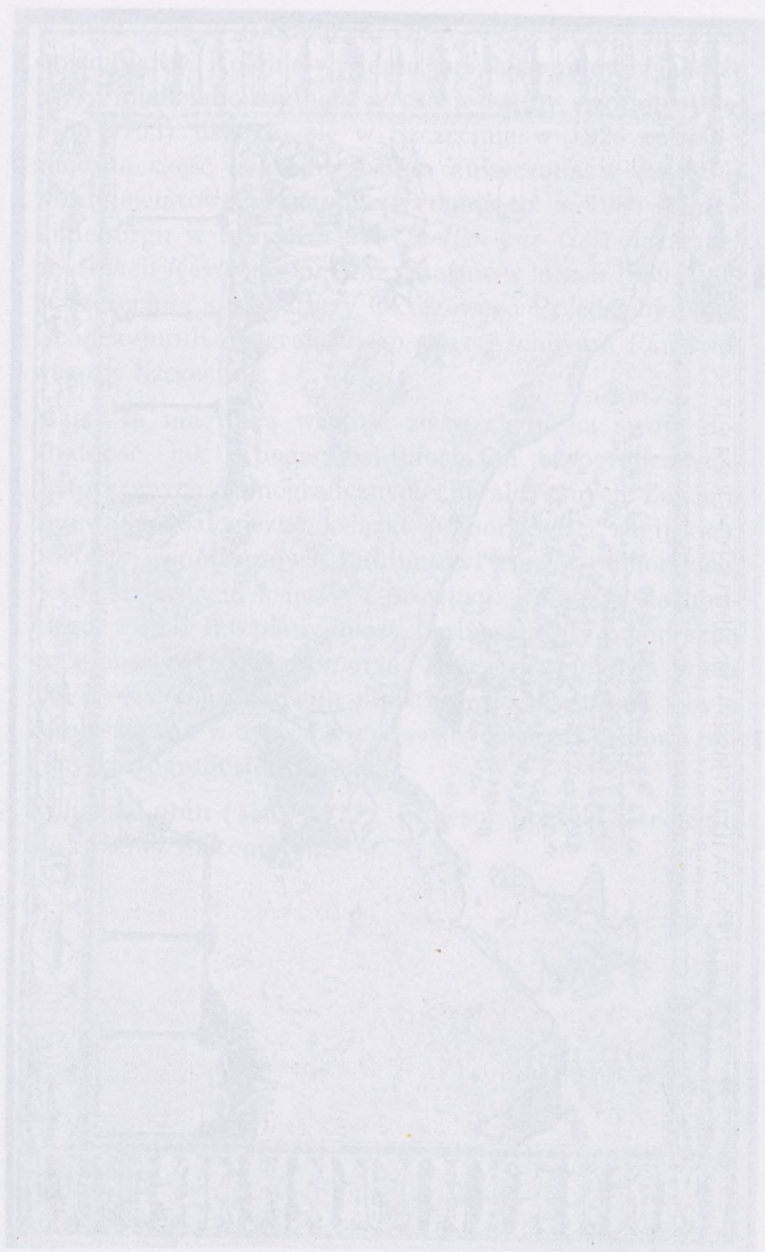
Mapa ta ma dużą wartość ze względu na swoją dokładność, jak i bogactwo informacji topograficznych, historycznych, ikonograficznych i heraldycznych. Zawiera drzewa genealogiczne książąt pomorskich i rugijskich, portrety współczesnych Lubinusowi książąt pomorskich, herby dziewięciu księstw i prowincji Pomorza Zachodniego, widoki lub plany miast, herby szlachty pomorskiej oraz obszerny opis Pomorza. Przez prawie dwa wieki (XVII–XVIII) stanowiła podstawę do przeróbek i była zamieszczana w atlasach wydawanych przez czołowe oficyny kartograficzne Europy.

Eilhard Lubin (1565–1621), profesor poetyki i teologii, ale również matematyki.

23. Mapa Pomorza Zachodniego E. Lubinusa; poz. 75

53 МѢСЯЦЪ СЕВЕРНОГО КЪ ГИРИНАСА БОГА 12

Spis ilustracji

Portret Mikołaja Kopernika na s. 2; poz. 5

Karta tytułowa *Dialogo* ... Galileo Galilei na s. 6; poz. 8

1. Miniatury figuralne w ozdobnym inicjale „B” — k. 247 verso; poz. 13
2. Miniatura figuralna w ozdobnym inicjale i całostronicowa floratura — k. 7 verso; poz. 17
3. Miniatura — k. 87 verso; poz. 18
4. Złożony inicjał ze stylizowaną bordiurą roślinno-zoomorficzną — k. 69 recto; poz. 19
5. Bogato zdobiona karta (13 recto) rozpoczynająca tekst; poz. 21
6. Oprawa nacinana — okładzina górna; poz. 32
7. Srebrna oprawa; poz. 39
8. Oprawa „grolierowska” — okładzina górna i dolna; poz. 43
9. Oprawa książki z biblioteki króla Zygmunta Augusta; poz. 48
10. Renesansowa oprawa francuska z XVI w.; poz. 50
11. Barokowa oprawa książki królowej Marii; poz. 51
12. Oprawa książki z biblioteki króla Stanisława Leszczyńskiego; poz. 52
13. Oprawa sakwowa modlitewnika księżny Doroty; poz. 54

14. Karta A₂ z bordiurą ręcznie namalowaną na modlitewniku księżny Doroty; poz. 57
15. Drzeworyt ręcznie kolorowany; poz. 58
16. Oprawa renesansowa; poz. 60
17. Barokowa oprawa wachlarzowa; poz. 61
18. Karta a z pierwszego wydania *Kroniki* Macieja z Miechowa; poz. 64
19. Karta Q₁ recto z *Kancjonału* wydanego w Królewcu przez A. Augezdeckiego; poz. 69
20. Drzeworyty ręcznie kolorowane — k. CXIII verso; poz. 71
21. Ręcznie kolorowana mapa Prus z *Atlasu* Mercatora; poz. 73
22. Ręcznie kolorowana mapa z rękopiśmiennego atlasu żeglarskiego; poz. 74
23. Mapa Pomorza Zachodniego E. Lubinusa; poz. 75

Wybrana literatura dotycząca zbiorów rękopisów i starych druków Biblioteki UMK

DOBRYCKI JERZY, De Astronomia Alphonsi Regis [W:] Proceedings of the Symposium on Alfonsine Astronomy held at Berkeley (August 1985) together with other papers on the same subject. Barcelona 1987. (Dotyczy m.in. rękopisu 74 — *Theorica Planetarum*, poz. katalogu 9).

KARŁOWSKA-KAMZOWA ALICJA, Dekoracje malarskie gotyckich rękopisów iluminowanych ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu [W:] Studia o Działalności i Zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Cz.4, Toruń 1988, s.113–147.

PODLASZEWSKA KRYSZYNA, Pierwsze wydanie *Kroniki Macieja z Miechowa* w zbiorach Biblioteki UMK w Toruniu [W:] Studia o Działalności i Zbiorach ... Cz.1, Toruń 1980, s.189–210.

STELMACH MIECZYŚLAW, Historia kartografii Pomorza Zachodniego do końca XVIII w. Szczecin 1991. (O mapie Lubinusa na s. 59–97).

STRUTYŃSKA MARIA, Biblioteka bernardynów w Lubawie [W:] Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi. Z.9, Warszawa 1986, s.5–78.

STRUTYŃSKA MARIA, Stare druki bibliotek gimnazjalnych Chojnic i Chełmna w zbiorach Biblioteki UMK [W:] Bibliologia dyscypliną integrującą. Studia ofiarowane Profesor Barbarze Bieńkowskiej. Warszawa 1993, s.127–138. Zeszyt specjalny serii *Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi*.

STRUTYŃSKA MARIA, Stare druki proveniencji Potockich z Tulczyna w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu [W:] Z Badań ... Z.14, Warszawa 1992, s.161–217.

TONDEL JANUSZ, Atlas Beneventana w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu [W:] *Studia o Działalności i Zbiorach ...* Cz.2, Toruń 1986, s.75—100.

TONDEL JANUSZ, Biblioteka zamkowa (1529–1568) księcia Albrechta Pruskiego w Królewcu. Toruń 1992.

TONDEL JANUSZ, Ein Beutelbuch aus dem altpreußischen Königsberg [W:] *Gutenberg-Jahrbuch* 62.Jg., Mainz 1987, s.313–316.

TONDEL JANUSZ, Katalog poloników Kammerbibliothek i Nova Bibliotheca księcia Albrechta Pruskiego zachowanych w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu. Toruń 1991.

TONDEL JANUSZ, Ein Lederschnitteinband aus dem altpreußischen Königsberg [W:] *Gutenberg-Jahrbuch* 63.Jg., Mainz 1988, s.285–289.

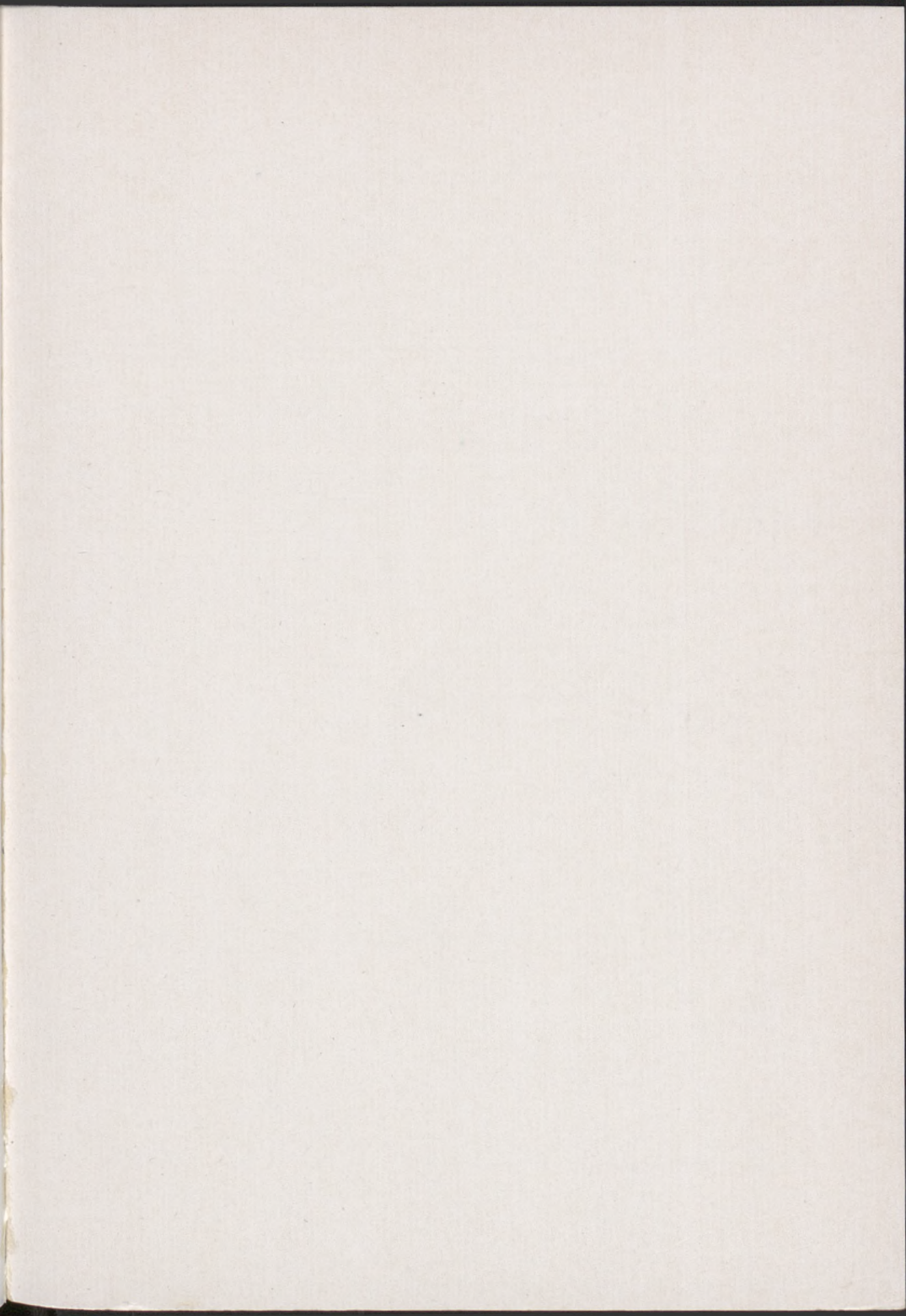
TONDEL JANUSZ, Die Provenienz des Thorner Exemplars der Ausgabe von Nicolaus Copernicus' *De revolutionibus* (Nürnberg, 1543) [W:] *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte* 14, Mainz 1991, s.25–30.

TONDEL JANUSZ, Srebrna biblioteka księcia Albrechta Hohenzollern-Ansbach oraz jego żony księżnej Anny Marii i jej losy [W:] *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Historia XXII, Nauki Humanistyczno-Społeczne* Z.185, Toruń 1988, s.8–48.

TONDEL JANUSZ, Srebrna Biblioteka księcia Albrechta Pruskiego i jego żony Anny Marii. Warszawa 1994.

TONDEL JANUSZ, Ein unbekanntes Exemplar eines Grolier-Einbands [W:] *Gutenberg-Jahrbuch* 68.Jg., Mainz 1993, s.319–323.

TONDEL JANUSZ, Unikatowy druk z oficyny Floriana Unglera, „Narratio foundationis monasterii Montis Calvi”, w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu [W:] *Studia o Działalności i Zbiorach ...* Cz.4, Toruń 1988, s.107–111.

TABVLA MODERNA POLONIE VNGARIE

10-PARALLELVS
HABERE MAXIMUM DIEM
HORARVM 17 1/2

17-PARALLELVS
HABERE MAXIMUM DIEM
HORARVM 17

16-PARALLELVS
HABERE MAXIMUM DIEM
HORARVM 16 1/2

4-PARALLELVS
HABERE MAXIMUM DIEM
HORARVM 10

CLIMA SEPTIMUM

1-PARALLELVS
HABERE MAXIMUM DIEM
HORARVM 6
MA. SEPTVM